

KARL VAN
CAUWENBERGHE

Valt de onderzoeksrechter uit de managementsboot?

Het recent gevoerde onderzoek naar het recherchemanagement¹ geeft een interessant beeld omtrent de wijze waarop strafrechtelijke dossiers worden aangepakt binnen de federale politie. In deze bijdrage wil ik vanuit de praktijk als onderzoeksrechter enkele bedenkingen formuleren rond dit managementgebeuren.

INLEIDING

Meer en meer dringen managementtechnieken door in de ganse keten van de strafrechtsbedeling. Enerzijds wil men op louter materieel gebied efficiënter gebruik maken van de beschikbare manschappen en middelen, anderzijds wil men binnen de recherche veel planmatiger tewerk gaan om snel het gewenste resultaat te bekomen. Geen enkele speler binnen de strafrechtelijke keten ontsnapt hier nog aan:

1. De politiediensten moeten zich op hun niveau organiseren in functie van veiligheidsplannen (nationale en zonale), en zo hun prioriteiten bepalen en hun capaciteit beheersen.
2. Het Parket bepaalt mee de prioriteiten en moet hieraan een zeker vervolgingsbeleid koppelen waarbij voornamelijk vervolging zal ingesteld worden voor die feiten die binnen de prioriteiten vastgelegd werden. Hiervoor worden zoveel als mogelijk plannen en draaiboeken opgemaakt die een eenvormige richting zouden moeten geven aan het behandelen van de dossiers die door de politiediensten worden aanleverd.
3. Justitie in het algemeen zal trouwens met de invoering van het recent voorgestelde Themis-plan van Minister Onckelinx² nog meer dan tevoren moeten meestappen in een managementmatige benadering van de af te werken dossiers.
4. Rechtbanken zullen zich meer zelf moeten organiseren om de instroom op een efficiënte wijze te verwerken teneinde een degelijk eindproduct af te leveren. Wat de rechtbank betreft moet wel een belangrijke nuance aangebracht worden. Anders dan bij het parket blijven de rechters onafhankelijker in hun beslissing. Rechters zijn niet gebonden aan de richtlijnen die in het kader van de verschillende veiligheidsplannen worden uitgevaardigd. Zij beslissen in volle onafhankelijkheid omtrent de dossiers die hen worden voorgelegd. Hierin ligt dan ook de unieke positie van de onderzoeksrechter besloten. Hij neemt binnen de beperktheden van zijn onderzoekskabinet de leiding over de onderzoeken die hem worden toevertrouwd.

* Onderzoeksrechter Antwerpen

1 VAN HEES, Godelieve, PONSAERS, Paul, VAN DER BEKEN, Tom, Recherchemanagement. Sturen naar kwaliteitsvol opsporingswerk, Reeks Dienst voor het strafrechtelijk beleid nummer 12, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2005

2 Zie www.fgov.just.be/themis/THEMISPLAN.pdf

Hij doet dit als rechter en kan dit dus doen in volle onafhankelijkheid zonder direct gebonden te zijn aan de hogervermelde prioriteiten. Wellicht maakt dit de positie van de onderzoeksrechter voor velen een beetje vervelend. Iets wat in het voorliggende onderzoek, en zeker in de focusgroepen tot uiting is gekomen. Want voor sommigen is de onderzoeksrechter dan ook een dwarsligger. Maar ik zou er toch willen op wijzen dat, zoals Prof. Hutsebaud recent schreef, de onderzoeksrechter binnen ons rechtssysteem wel de noodzakelijke dwarsligger is³.

Binnen de strafrechtelijke keten krijgen we dus te maken met verschillende actoren die allen vanuit hun positie, maar vooral vanuit hun eigenheid, hun steentje bijdragen aan het einddoel van de strafrechtelijke keten. Dat einddoel is en blijft: verdachten voor de rechtbank brengen om daar op een correcte wijze beoordeeld te kunnen worden wat dan leidt tot een veroordeling in al zijn mogelijke vormen, of tot een vrijspraak.

Het valt op dat sommige politiemensen in het kader van dit wetenschappelijk onderzoek hun werk niet zien als een onderdeel van zo'n strafrechtelijke keten. Voor sommigen is het politiewerk louter een veiligheidszaak die eigenlijk los staat van de juridische afhandeling die erna komt. Dit lijkt me een totaal verkeerd uitgangspunt. Als we spreken over researchmanagement dan gaat dit voor mij nochtans over de ganse strafrechtelijke keten, vanaf de vaststelling van een misdrijf tot de uiteindelijke veroordeling van de verdachten voor de rechtbank. Binnen deze keten is de politie de eerste actor die dan in samenwerking en onder leiding van parket of onderzoeksrechter de strafbare feiten moet onderzoeken.

De onderzoeksrechter neemt, zoals eerder al vermeld, een unieke positie in binnen onze strafrechtsbedeling: hij is geen vervolgende partij zoals de parketmagistraat en hij is ook geen veroordelende partij zoals de rechter ten gronde die moet oordelen over het dossier dat o.l.v. parket of onderzoeksrechter werd samengesteld. De onderzoeksrechter is wel de rechter die in volle onafhankelijkheid de feiten onderzoekt (à charge en à décharge) waarmee hij gelast wordt.⁴ Binnen deze functie geeft hij opdrachten aan de politiediensten om het onderzoek verder te zetten.

Onafhankelijkheid is de rode draad van zijn job en meteen ook de rode draad van deze bijdrage samen met de functionaliteit van zijn job: een dossier trachten samen te stellen dat de weergave is van de zoektocht naar de waarheid omtrent een strafbaar feit of feiten teneinde de rechter ten gronde de mogelijkheid te bieden om met kennis van zaken en rekening houdend met alle objectieve elementen, de zaak te beoordelen om hieromtrent uitspraak te kunnen doen.

De positie van de onderzoeksrechter staat in schril contrast met deze van de parketmagistraat die overgaat tot vervolging met de verwachting dat hieruit ook een effectieve veroordeling volgt. Politiediensten sluiten hier zeer nauw bij aan. Zij voeren het onderzoek met dezelfde functionaliteit als het parket: daders van een misdrijf laten vervolgen.

3 HUTSEBAUD, Frank, "De onderzoeksrechter als nuttige en noodzakelijke dwarsligger", in Van Cauwenberghe Karl (red.), Pleidooi voor de onderzoeksrechter, Orde van de dag, nummer 28, december 2004, Kluwer

4 Art. 56§1 Wetboek van Strafvordering

Binnen de strafrechtelijke keten moeten we dus goed de positie van eenieder voor ogen houden ook wanneer we de resultaten van dit onderzoek "Kwaliteit en gerechtelijk werk. Recherchemanagement in de strafrechtsketen" willen bespreken.

COMMENTAAR

Het is in deze bijdrage zeker niet de bedoeling om een volledige commentaar te geven over het thans voorliggende onderzoek. Het is trouwens te verwachten dat de resultaten van dit onderzoek een aanzet kunnen zijn naar verder doorgedreven onderzoek met het oog op het optimaliseren van onze recherche. De eerste resultaten liggen nu voor. Het is aan het beleid en de mensen op het terrein om hieruit de eerste conclusies te trekken.

Ik zou in wat nu volgt drie luiken willen belichten:

1. specialisatie
2. kosten-batenanalyse
3. overleg politie-magistratuur

1. Specialisatie

Uit het onderzoek blijkt overduidelijk dat de GDA zich organiseert naar materies toe. Dit heeft als gevolg dat voor onderzoeken naar bepaalde materies men te maken krijgt met een vorm van specialisatie die geleidelijk ook een expertise opbouwt.

Een onderzoeksrechter zal hiervan ook dankbaar gebruik maken. De onderzoeksrechter is in zekere mate gehandicapt omdat hij die specialisatie niet heeft.

Nu is binnen Recherchemanagement specialisatie m.i. een noodzaak om tot een degelijk beheer te komen van de onderzoekscapaciteit. Op niveau van politie kan dit, op niveau van de onderzoeksrechter kan dit nauwelijks. Deze laatste wordt verondersteld mee te kunnen in alle materies. Lange tijd ben ik er zelf van overtuigd geweest dat het toch maar beter zou zijn om tot specialisatie te komen bij de onderzoeksrechters. Waarom bv. geen onderzoeksrechters invoeren gespecialiseerd in financiële zaken, drugzaken, moordzaken, georganiseerde criminaliteit? Op het eerste zicht zou dit wenselijk zijn gelet op de snelle evolutie op het terrein waarbij allerlei vormen van criminaliteit zich ontwikkelen aan een tempo dat praktisch gelijk ligt met de technologische evolutie op gebied van bv. computers en gsm-toestellen.

Toch lijkt het mij nu niet wenselijk om tot specialisatie over te gaan bij de onderzoeksrechters. Zij hebben dan wel de leiding van het gerechtelijk onderzoek, het uiteindelijke speurwerk op het terrein wordt uitgevoerd door de politiedienst die door de onderzoeksrechter werd aangeduid. Door verplichte opleiding⁵ en permanente bijscholing heeft de onderzoeksrechter voldoende bagage om dergelijke onderzoeken te kunnen leiden. Door het onderlinge en permanente overleg, dat zeker in meer gecompliceerde zaken wordt gevoerd met de betrokken verbalisanten, is de onderzoeksrechter geschikt om leiding te geven over het verloop van het onderzoek. Hij staat in eerste instantie in voor de afhandeling van het dossier op een juridisch correcte wijze. Dat is zijn eerste specialisatie. Als rechter moet hij borg staan voor die juridisch correcte afhandeling.

⁵ Art. 80 en 259sexies, 1° Gerechtelijk Wetboek

Voor het overige kan hij beroep doen op de expertise die bij de politiediensten aanwezig is.

In dit verband is het trouwens bemoedigend dat uit het onderzoek gebleken is dat de GDA de samenwerking met de magistratuur als positief ervaart.

2. Kostenplaatje

Het verwonderde me dat bij de analyse van dossiers een onderzoeksrechter de opmerking maakte dat men rekening moet houden met de kosten. Ik kan het daar niet volledig mee eens zijn.

In hoeverre moet een onderzoeksrechter, of de strafrechtsbedeling in het algemeen, rekening houden met het kostenplaatje?

Gerechtskosten hebben altijd al het voorwerp van discussie gevormd, waarbij ook vanuit politionele hoek regelmatig de opmerking wordt gemaakt dat bepaalde onderzoeksdaaden teveel zouden kosten omdat er dan teveel overuren zouden gemaakt worden. Sedert de politiehervorming is dit blijkbaar nog scherper gesteld.

Daarboven komt nog dat door de enorme technische evolutie die we de afgelopen jaren hebben meegemaakt, zeker op gebied van telecommunicatie en informatica, de mogelijkheden voor technisch onderzoek ook enorm uitgebreid werden. Vaak kan aan de hand van nazicht telefoonverkeer heelwat nuttige informatie vergaard worden die kan leiden tot identificatie van mogelijke verdachten. Dergelijk nazicht kost veel geld. Anderzijds kan dit ook op niets uitdraaien, maar dat weten we niet op voorhand. Moeten we daarom op voorhand kosten-batenanalyses gaan maken? En op grond waarvan dan? Eenmaal een gerechtelijk onderzoek geopend moet men al het mogelijke doen om de zaak tot een goed einde te brengen. Een onderzoeksrechter moet alle middelen die hem ter beschikking staan gebruiken om tot resultaat te komen. Hij moet hierbij geen buitensporige dingen gaan doen, maar wat tot resultaat zou kunnen leiden moet gebeuren, hoeveel geld dit kost lijkt mij dan eerder ondergeschikt.

Een ander aspect hierbij is de inzet van politie. Mij stoort het enorm dat aan voetbalwedstrijden pakken geld besteed wordt om de openbare orde te handhaven, maar dat voor inzet van politie in onderzoeken steeds gezwaaid wordt met probleem van inzet van manschappen en overuren. Bestrijding van criminaliteit kost geld wat niet wil zeggen dat een onderzoeksrechter maar mag vragen wat hij wil, maar wel dat als hij inzet vraagt van middelen die geld kosten om het onderzoek naar een oplossing te brengen, die middelen ook moeten vrijgemaakt worden. Is het niet schrijnend dat voor het onderzoek in de zaak Dutroux geld noch moeite werd gespaard, terwijl er zeker onderzoeken zijn die een gelijkaardige inzet vragen, maar waar wel moeilijk wordt gedaan omtrent de kosten?

Een samenleving die criminaliteit wil bestrijden moet daar een prijs voor betalen. Hierbij mag zeker niet uit het oog verloren worden dat er bij misdrijven bijna steeds slachtoffers zijn die als eersten er belang bij hebben dat de zaak wordt opgelost en wiens leed al voor een stuk verzacht kan worden wanneer een onderzoek leidt tot veroordeling van de dader, of waarbij minstens geen kosten worden gespaard om het onderzoek zo

diepgaand mogelijk te voeren. Capaciteitsproblemen of kosten voor overuren mogen zulks niet in de weg staan.

3. Overleg

In het onderzoek naar het rechenmanagement hebben de onderzoekers beroep gedaan op focusgroepen. Binnen deze focusgroepen is regelmatig het thema aangesneden van het overleg met de magistratuur. Sommige uitspraken tijdens deze focusgroepen hebben een bijzonder humoristische waarde die toch vragen doet rijzen omtrent de beeldvorming bij de politie omtrent de magistratuur in het algemeen en de onderzoeksrechter in het bijzonder.

Enkele voorbeelden:

*"Een dirjud merkt op dat het belangrijk is dat de 3 actoren politie, onderzoeksrechter en parketmagistraat voor belangrijke dossiers gaan samen zitten. Enkele collega's gingen hier duidelijk niet mee akkoord, waarbij een Dirjud stelt dat er bij deze werkwijze een vicieus spel wordt gespeeld, waarbij de 'slimste' de anderen zal gaan bespelen en zij elkaar gaan uitspelen, waarbij het spanningsveld zit in het totaal veiligheidsbeeld wat niet met de onderzoeksrechter is af te spreken"*⁶

*"Het is de mening van deze DirJud dat men eveneens samen met de magistraten het dossier (tussentijds) moet evalueren, waarbij men het dossier niet alleen zijn gangetje mag laten gaan om zich achteraf te moeten afvragen welke richting het uitgaat en hoe het zich ontwikkelt. Deze DirJud geeft hier ook nog een voorbeeld met betrekking tot dossiers 'onbekende dader' waar de onderzoekers 'als het ware zoals jagers in het bos op zoek gaan, en na één tot anderhalfjaar gewerkt te hebben, drie meter onder de grond zitten en zich dan beginnen af te vragen naar wat ze op zoek zijn'. De dirjud stelt hier dat men dit zich veel vroeger dient af te vragen, maar dat dit zeker ook de verantwoordelijkheid is van de magistraat die het onderzoek leidt."*⁷

*"Een dirjud merkt hier op dat het eigenlijk gaat om een discussie over de tegenstrijdigheid tussen het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Geïntegreerde politie waardoor met tot de controverse komt waarbij men vanuit een geïntegreerde benadering zegt dat men een organisatie wenst op te doeken, terwijl de onderzoeksrechter gaat om de dader te pakken. Deze dirjud stelt dat dergelijke discussies constant in dossiers worden gevoerd, volgens collegae met groeiend succes. Maar hier komt het terug op persoonlijke ingesteldheid en verantwoordelijkheid. Vandaar dat de dirjud nog opmerkt dat de beste onderzoeken deze zijn waar in de discussie tussen procureur, onderzoeksrechter en politie zij elkaar vinden met respect voor ieders verantwoordelijkheden. Een andere Dirjud stelt dat dit praktisch wordt opgelost door te gaan shoppen waarbij hij wordt aangevuld door een collega die stelt dat er wordt gewacht tot een bepaalde onderzoeksrechter van dienst is, een andere collega zegt dat dit 'de juiste constellatie der planeten is: de juiste substituit en de juiste onderzoeksrechter"*⁸

6 VAN HEES, Godelieve, PONSAERS, Paul, VAN DER BEKEN, Tom, op. cit., p. 241

7 VAN HEES, Godelieve, PONSAERS, Paul, VAN DER BEKEN, Tom, op. cit., p. 242

8 VAN HEES, Godelieve, PONSAERS, Paul, VAN DER BEKEN, Tom, op. cit., p. 244

"Een dirjud stelt het hier vrij scherp 'de hervorming van de politie is aan de gang sinds 2000, maar nog steeds is het 'universum' van de magistratuur dit van de 'Moyen Age' gebleven..."⁹

Blijkbaar zijn onderzoeksrechters voor sommige leidinggevendenden binnen de politie dus niet zo'n aangename gesprekspartner. Het is overduidelijk dat hier nood is aan meer overleg tussen speurders en onderzoeksrechter. Bovendien hebben sommige politiemensen een volledig vertekend beeld van de magistratuur. Alleen maar door duidelijke en objectieve kennis van de functie van de magistratuur in het algemeen en de onderzoeksrechter (los van zijn persoon) in het bijzonder, kan men respect krijgen voor het werk dat deze mensen doen. Ik ben ervan overtuigd dat mits even stil te staan bij de functionaliteit van de onderzoeksrechter men al gauw meer begrip zal kunnen opbrengen voor de beslissingen die hij neemt. Men zal zich dan ook niet meer moeten laten verleiden tot het 'shoppen', een praktijk die niet thuishoort in een recherchemanagement die naam waardig.

Overigens kan ik hier vanuit mijn persoonlijke ervaring aan toevoegen dat de dossiers die op de meest efficiënte wijze afgehandeld werden die dossiers zijn waar de speurders quasi dag na dag verslag uitbrachten over de evolutie op het terrein en in constante interactie met mij verdere onderzoeksopdrachten konden uitwerken.

Ik hoop dat dit een duidelijke, maar vooral vriendelijke uitnodiging is aan de politiediensten om meer dan ooit in overleg te treden met de onderzoeksrechters, zeker in meer complexe dossiers.

BESLUIT

Criminaliteit laat zich misschien wel in een zekere vorm van recherchemanagement gieten eenmaal een dossier is opgestart. Het probleem is en blijft evenwel dat criminaliteit op zich een zeer onberekenbaar gegeven is. Een onderzoeksrechter kan vandaag gevat worden met twintig nieuwe complexe dossiers en morgen misschien geen enkel om de dag nadien opnieuw een dossier binnen te krijgen met tien arrestaties, langdurige telefoontap verschillende B.O.M.-maatregelen, etc.. Op die manier wordt het recherchemanagement verstoord, zeker wanneer het om ernstige feiten gaat die prioritair dienen afgehandeld te worden.

We mogen er van uit gaan dat zaken waarbij de onderzoeksrechter gevorderd wordt doorgaans onder die prioritaire afhandeling vallen zodat de inzet van personeel en middelen zwaar aangetast kan worden door de wispelturigheid van het fenomeen criminaliteit.

Hoe groot de inspanningen dus ook zijn om binnen de strafrechtelijke keten aan recherchemanagement te doen, deze inspanningen zullen nooit een volledig antwoord kunnen geven. Wel kunnen we trachten om in de onderzoeksfase van de strafrechtelijke keten door veelvuldig overleg tussen de verschillende partners (politie-parket-onderzoeksrechter) naar een zo efficiënt mogelijke oplossing te komen. Zolang echter ieder teveel op zich blijft: politie als politie, parket als parket, onderzoeksrechter als

9 VAN HEES, Godelieve, PONSAERS, Paul, VAN DER BEKEN, Tom, op. cit., p. 247

onderzoeksrechter, zonder oog te hebben voor de eigenheden en de specifieke taken van de andere, loopt het reherchemanagement fout. Dat er menselijke factoren een rol spelen is duidelijk en onvermijdelijk, maar dit mag geen hinderpaal vormen voor een efficiënte recherche. Vraag is trouwens of die menselijke factor waardoor men zelfs gaat shoppen om te vermijden bij een welbepaalde onderzoeksrechter terecht te komen niet ingegeven is door een miskenning van de goed bedoelde juridische argumenten van die onderzoeksrechter om bepaalde maatregelen minder snel toe te staan....

Er valt dus heel wat te leren uit het onderzoek naar reherchemanagement dat door de Dienst Strafrechtelijk Beleid werd opgestart. Het is dan ook te hopen dat iedereen die bij deze materie betrokken is kennis neemt van de resultaten van dit onderzoek en in een sfeer van vertrouwen verder van gedachten wisselt met de betrokken actoren om in de praktijk tot een zo goed mogelijke afhandeling te komen van de dossiers die we te verwerken krijgen.

Het voorliggende onderzoek moge ook een uitnodiging zijn om de door sommigen in vraag gestelde rol van onderzoeksrechter opnieuw te bekijken en de meerwaarde van diens rol binnen de strafrechtelijke keten in zijn volle waarde te leren appreciëren. Zo wordt meteen duidelijk dat de onderzoeksrechter niet uit de boot moet vallen, maar een belangrijke stuurman is en blijft aan boord van de strafrechtelijke keten.

8 augustus 2005